

A.Tunç, A.Atılgan **Paralel Devlet Yapılanmasının...**
Paralel Devlet Yapılanmasının (PDY) Kamu Kurumlarına Sirayeti
ve Bürokratik Vesayet Darbesi

Ahmet TUNÇ

Dr. Öğr. Üyesi Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi
ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, atunc@ksu.edu.tr

Ali ATILGAN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası
İlişkiler Bölümü

Özet

Paralel Devlet Yapılanması (PDY), yapısı, işleyişi ve eylemleri ile Türkiye Cumhuriyeti tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir terör örgütü olarak karşımıza çıkmıştır. Örgüt oluşumuna başladığı yıllarda kendisine “dini” değerler üzerinden toplumsal bir zemin hazırlamış ve kendisini eğitim hareketi olarak topluma lanse etmiştir. Toplumun sosyo-psikolojik travmalarına ve devletin yapısal sorunlarına pragmatist bir şekilde yaklaşmış ve ezoterik bir yapıya sahip olması sayesinde asıl amacını fark ettirmeden toplumsal bir kabul görmüştür. Hiçbir zaman aktif siyasete dahil olmayan örgüt, stratejik kamu kurumlarında kadrolaşarak oluşturduğu bürokratik oligarşi sayesinde ülke yönetimini ele geçirmeye çalışarak topluma yön vermeyi amaçlamıştır. Bu çalışma PDY’nin gücünü bürokratik oligarşiden aldığı iddia etmekle birlikte gerçek amacının ortaya çıktığı 15 Temmuz Darbe girişimine kadar toplumsal kabul görmesinin sosyolojik nedenlere bağlı olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Kurumları, Bürokrasi, PDY, Darbe.

Parallel State Structures (PSS) and Public Bureaucratic Guardianship

Abstract

Parallel State Structuring (PSS), structure, functioning and the Republic of Turkey on the actions of his wife has emerged as an unprecedented terrorist organization. In the years when the organization began to form, he set himself up a social ground based on "religious" values and started to organize itself as an educational movement. It has received a societal acceptance without realizing its real purpose by having a pragmatist approach to the socio-psychological traumas of the society and the structural problems of the state and having an esoteric structure. The organization, which never included active politics, aimed to give collective direction by trying to seize the government of the country thanks to the bureaucratic oligarchy formed by staffing in strategic public institutions. This study argues that PSS has taken the bureaucratic oligarchy, but argues that sociological reasons for the social acceptance of the real purpose of the July 15 coup attempt, which emerged.

Keywords: Public Institutions, Bureaucracy, PDY, Impact

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu yıllarda, Osmanlıdan kalan kurumların tasfiyesi ve kurulan yeni devletin ideolojik inşası çerçevesinde gerçekleştirilen radikal reformlar, Osmanlı döneminin toplum ilişkilerini düzenleyen ve toplumu bir arada tutan din temelli meselelerde de değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Din ve devlet işlerini birbirinden ayırmayı amaçlayan kurucu kadro dini devletin egemenliğine alacak kurum ve politikalar geliştirmiştir.

Subaşı (2002: 287) bu politikaları “*Modern Türk devletinin dinde reform çabası, geleneksel ihya, tecdit ve ıslah düşüncesinin açtığı kulvarda Protestan reformun kazanımlarını yeniden ele almayı kapsar. Bu bağlamda din reformuyla toplumun yeninden yapılandırılması amaçlanmış, dinden de bu koşullarda yeni roller üstlenmesi beklenmiştir. Aslında bu reform, İslâm’ın çağdaştırılması ve ulusallaştırılmasında bir basamak olarak da görülebilir.*” ifadesi ile özetlemektedir.

Devleti, dini ve toplumu sekülerleştirme amacı ile uygulanan bu radikal laiklik politikaları, toplumda en önemli değer olan dini ve dini grupları kamusal alanın dışına itmiştir. Din ve dini grupların kamusal alanın dışına itilmesi toplumda sosyal bir boşluk oluşturmuştur. Bu boşluğun devlet tarafından başarılı ve objektif bir şekilde doldurulamaması dini grupları gayri resmi şekilde faaliyet sürdürmelerine neden olmuş ve bunun sonucunda ise bazı tarikat/cemaat gibi dini gruplar şeffaflıktan uzak yapılara dönüşmüştür. 1960-1980 yılları arasında kısmen görünürlüklerini artıran bu gruplar, toplumdaki sosyal meseleleri iyi analiz etmiş ve ona uygun yapılanmalara giderek toplumsal alandaki varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Bu yapılardan birisi, din temelli toplumsal bir hareket olarak ortaya çıkan ve toplumda eğitim hareketi olarak kabul gören Gülen Hareketidir. Fethullah Gülen liderliğinde kurulan bu yapı, dini gruplar üzerindeki baskının sosyo-psikolojik etkilerini son derece pragmatist bir şekilde kullanmış şeffaflıktan uzak olan yapısını daha da ezoterik bir yapıya büründürerek dini bir grup olmaktan çıkıp terör örgütüne dönüşmüştür. Bu çalışma cemaat olarak ortaya çıkışından silahlı terör örgütüne dönüşümüne kadar Paralel Devlet Yapılanmasını (PDY) ele almakta ve örgütün kamu yönetimindeki yapılanmasını incelemektedir. Çalışmada PDY yerine bazı yerlerde FETÖ kısaltması da kullanılmıştır.

Türkiye’de Din-Toplum-Cemaat ve Devlet İlişkisi

Epistemolojik ve paradigmal olarak Osmanlıdan ayrılan Cumhuriyet’in ilanından sonra, Cumhuriyet’in kurucu eliti, yeni bir “tarik”, “toplum” ve “devlet” yaratmanın ideolojik zeminini oluşturmak amacıyla Osmanlı ve Cumhuriyet arasında radikal bir kopuş meydana getirmiştir. Yeni kurulan devletin getirdiği yenilikler bu kopuşu politik ve kültürel alanda daha da derinleştirmiştir. Bu kopuşlardan en önemlisi de “din” üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yeni kurulan devlet, Osmanlı toplumunu bir arada tutan ancak din olgusunu, siyasal bir güç olmaktan çıkartarak onu vicdanlarda yaşanan bir inanç haline getirmeye çalışmıştır (Duman, 2010: 294). Seküler bir ulus ve bunun için gerekli seküler bir kamusal alanı benimseyenler (Yavuz, 2009: 25) ve dinin birleştirici gücünün kitlesel potansiyelini görenler (Duman, 2010: 294), radikal bir tavır içerisine girerek homojen bir ulus devlet yaratmak için bir seri reform gerçekleştirmiş ve bu reformlar ile yeni bir seküler toplum

oluşturmak amacıyla dini kontrol altında tutmayı amaçlamışlardır (Yavuz, 2009: 25).

Şüphesiz ki bu reformların başında bilim ve tekniğin aydınlığa boğduğu gerçek uygarlık dünyasında, gülünç sayılmaktan başka bir yanı kalmadığı (Atatürk, 2014: 39) düşünölen halifeliği kaldırmak olmuştur. Gerçekleştirilen bu reform sonrasında sosyal hayatın bütün alanlarını düzenleyen dinin, bu alanlarla ilişkisi kesilmiştir. Halifeliđin kaldırılmasından sonra, devlet kurumlarında yapılan ve yapılacak olan işlerin din açısından uygunluğu konusunda bir denetim mekanizması görevi gören Şeriye Vekilliđi ile cami, medrese, mescit, okul hastane gibi kamu kurumlarını yöneten Evkaf Vekilliđi kaldırılmış ve yerine Diyanet İşleri Reisliđi, bugünkü adıyla Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur (Kandemir, 2015). Tanzimat'tan Cumhuriyetin ilanına kadar hukuk, siyaset ve eğitim alanlarındaki etkisi yasal düzenlemelerle azaltılan dini kurumlar, Cumhuriyet döneminde yapılan bu reformlar ile ortadan kaldırılmıştır (Albayrak, 2015: 193).

Laik devlet oluşturma ve toplumu seküleştirme amacıyla bir diğer adım da eğitim alanında atılmıştır. Eğitim alanındaki ikililik Tevhid-i Tedrisatın kabulü ile ortadan kaldırılmış ve eğitim ile ilgili tüm hizmetler Maarif Vekâletine bağlanmışır (Öcal, 2011: 85). İlk aşamada medreselere dokunulmasa da eğitim hizmetlerini Maarif Vekaletine devreden yasanın kabulünden birkaç gün sonra medreselerin kapatılmasına karar verilmiştir (Mardin, 2012: 71).

Seküler bir devlet ve toplum oluşturma çabası içinde olan kurucu kadrolar, demokrasi açısından tüm sosyal kurumların olduğu gibi dinin de ihtiyacı olan gelişmeyi göstermesi gerektiğini, sosyal ve ekonomik yaşam gibi dini yaşamında ancak bilimsel yollarla yenilenebileceğini bildirmiştir. Bunun sonucu olarak ibadet yerlerine sıralar ve elbiselikler konmuş, ibadetinin dili Türkçe olması gerektiği kanısına varılmış (Jaschke, 1972: 41-42), duaların ulusal dilde olması gerektiğinin altını çizilmiş ve bu doğrultuda yapılan politikalar uygulamıştır (Lewis, 2008: 559).

Kurucu kadro, bu radikal politikaları yeni kurulan devlette demokrasinin yerleşmesi adına yaptığını her fırsatta dile getirmiştir. Oysa demokrasi ile kurumsal sekülerizm arasındaki ilişkiyi inceleyen Fox, (2007: 19), çoğunluk itibari ile demokrasilerde din/devlet ayrımının bulunmadığına dikkat çekmiştir.

Habermas (2006) sekülerleşme yolunda ilerleme sağlamış toplumlarda dahi din temelli geleneklerin ve grupların varlıklarını ve geçerliliklerini sürdüreceğini belirtmiştir. Ayrıca Habermas (2011: 26), siyasi düşünceye katkı açısından dinin seküler bireyler tarafından engellenmesinin doğru olmadığına dikkat çekmiş ve demokratikleşme açısından bir tarafın katkısının diğerininkine göre değersiz görülemeyeceğini belirtmiştir. Casanova, (2010: 20)'da dinlerin yalnızca dini anlamda özgürlükler için değil; modern özgürlük ve hakların tamamı için de kamusal çıktığına ve otoriter yönetimler karşısında toplumun hakkını savunduğuna dikkat çekmiştir. Bu bilgiler ışığında bir değerlendirme yaptığımızda şüphesiz, Cumhuriyetin kuruluşundan çok partili hayata geçişe kadar demokrasinin yerleşmesi düşüncesi ile devlet, siyaset ve toplumun sekülerleşmesi adına gerçekleştirilen bu radikal politikalar hatalı bir yaklaşım olmuştur.

Tarikat ve cemaat gibi yapılar, sosyal alanda insanların dini hayatlarını sürdürmelerine hizmet edecek din hizmetleri kadrosunun yetiştirmek, halkın dini kültürünün devamlılığını sağlamak ve kapatılan İslami eğitim kurumlarının oluşturduğu boşluğu doldurmak amacı ile yeraltında gayri resmi faaliyetlere başlamışlardır (Sarıkaya, 1998: 97; Ayık, 2016: 72).

1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle 1932'den beri Türkçe okunan ezan Arapça okunmaya başlanmış, hacca ilgili engeller kaldırılmış, türbeler de yeniden açılmıştır. Eğitim alanında ise 1953-1956 arasında lise düzeyinde eğitim veren İmam Hatip okulları açılmıştır (Mardin, 2012: 72). Demokrat Partinin, cumhuriyetinden kuruluşundan itibaren uygulanan radikal laiklik politikalarını yumuşatması ve kısmen bir özgürlük ortamı sunması ile dini cemaatler görünürlüklerini artırmaya başlamıştır. Fakat cumhuriyetin ilk yıllarının psikolojik etkilerinden dolayı tamamen şeffaf olmaktan kaçınmışlardır.

1970'lerden sonra Kur'ân-Kurslarının resmileşmesi ve İmam Hatip Liselerinin sayılarının artması ile cemaat liderleri ile din görevlileri arasında ayrılıklar oluşmuştur. Gelişmelerin aleyhlerinde ilerlediğini gören cemaatler, hem resmi olarak din eğitimi veren kurumlarda kadrolaşma eylemlerinde bulunmuşlar hem de kendilerine bağlı faaliyet alanlarını farklılaştırmış ve çeşitlendirmişlerdir. Bu değişimlerine rağmen yine de genel anlamda eğitim sektörü çerçevesinde kalmışlardır. Özellikle orta dereceli ve yüksek öğrenim

kurumlarında eğitim gören öğrencilere ev, pansiyon, yurt alanlarda barınma imkanları sunarak öğrencilerin sosyal ihtiyaçlarına cevap veren cemaatler, yardım veya burs gibi isimlerle aynı ve nakdi desteklerle de sosyoekonomik ihtiyaçlarını karşılamışlardır (Sarıkaya, 1998: 97).

Bu bilgiler altında değerlendirdiğimizde din sadece bireysel değil aynı zamanda da toplumsal boyutları da olan sosyolojik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Din olgusu, toplumsal boyutlarından dolayı kolektif yapılar içinde kendini ifade etmektedir (Sambur, 2017: 23). Kolektif hareketler içerisinde de hiç şüphesiz sosyal ilişkiler ön plana çıkmaktadır. Weber (2007:49)'in " tarafların bir mana etrafında karşılıklı vaziyet alarak birbirilerine göre uyarlanmış ve o manaya yönelmiş davranışlar" olarak tanımladığı sosyal ilişkiden yola çıkacak olursak, bireylerin, dini grup ve cemaatler içerisinde aidiyetler ve tutumlar geliştirmesi oldukça doğal bir durumdur. Sosyal bir olgu olan dinin, tarikat ve cemaat gibi kolektif yapılar oluşturması, dini grupların siyaset, ekonomi, sağlık ve eğitim gibi alanlarla iç içe geçmesine neden olmuştur (Sambur, 2017: 23).

Sonuç olarak dini cemaatlerin, teolojik bir mesele olmaktan ziyade psikolojik ve sosyolojik bir ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür (Sambur, 2017: 23). İnsanların sosyo-psikolojik olarak ihtiyaç duyduğu bu yapıları radikal politikalar ile sindirmek, kabuğuna çekilmelerini sağlamak ve kamusal alandan tasfiyelerine yönelik girişimlerde bulunmak, bu yapıların şeffaflıktan uzak, gizliliğe azami önem gösteren ve faaliyetlerinden haberdar olunmayan yapılara dönüştürmektedir.

Paralel Devlet Yapılanmasının (PDY), Ortaya Çıkışı

Paralel Devlet Yapılanmasının kurucusu olan Fethullah Gülen, 1941'de muhafazakar ve kırsal bir şehir olan Erzurum'da doğdu (Acar, 2011: 6). İlkokul eğitimini ve sonrasında resmi olarak kapalı olduğu halde, informal olarak medrese eğitimini Erzurum ve Edirne'de tamamladı. 16-17 yaşlarında iken Said Nursi'nin talebeleri ile tanıştı ve Said Nursi'nin öğretilerini kendisine kılavuz olarak seçti. 1960'da Said Nursi'nin ölümünden sonra Said Nursi'nin talebeleri kendilerine yeni bir lider seçmedi ve Yeni Asya isimli grubu kurarak bu grubun çatısı altında faaliyetlerine devam etti. Kendisini Said Nursi'nin talebesi olarak gören Fethullah Gülen'de yeni kurulan bu grubun içerisinde yer aldı (Ateş ve

Akpınar, 2017: 6). Daha sonraki faaliyetlerinde çevresinde toplanan insanlara kendisini Said Nursi'nin talebesi olarak tanıttı. Vahide (2005)'ye göre Fethullah Gülen'nin kendisi gibi çevresinde toplananlar da Gülen'nin Said Nursi'nin öğrencisi olduğunu iddia etse de aslında Gülen Said Nursi ile hiç karşılaşmamıştır. Nursi'nin öğretilerini kendince yorumlayarak tahrif etmek suretiyle kendi doktrinini oluşturmuştur.

Fethullah Gülen formel eğitim eksikliğine rağmen, 1959'da imam olmak için gereken devlet sınavını başarıyla tamamlayarak imam olarak göreve başlamıştır (Ebaugh, 2010: 26). 1962 yılında askerlik görevini yerine getirdiği esnada yaptığı gayri resmi vaazlar ile “Devlete karşı ayaklanma” suçlamasıyla yargılansa da dava düşmüştür. Askerlik görevini tamamladıktan sonra Erzurum'a dönen Gülen, Komünizmle Mücadele Derneği şubesinin kuruluşunda yer almıştır. Aynı zamanda bu esnada vaizliğe devam eden ve her geçen gün daha da tanınan Gülen, 1968 yılında Ege vaizi olarak atanmıştır (Seufert, 2014: 6).

12 Mart 1971 muhtırası ile “Nurculuk”tan tutuklanan Fethullah Gülen, mahkemede “Nurculuk” iddiasını reddetmiştir¹. Gülen'in nurculuğu reddetmesi Nursi'nin talebesi olmadığını ve onun yolunda olmadığını da açıklamaktadır. Dört ay cezaevinden kaldıktan sonra serbest bırakılan Fethullah Gülen, dini bir topluluk imajı ile çalışmalarına devam etmiştir (Miş ve diğerleri, 2016: 11). Fethullah Gülen, yargılanmasına ve cezaevinde kalmasına rağmen daha sonradan bu darbeyi olumlu yönleriyle değerlendirmiştir (Seufert, 2014: 7). Darbeleri destekleyici ve meşrulaştırıcı açıklamaları ile hakim gücün yanında olduğu imajı oluşturan Gülen, hiç şüphesiz örgütün temellerini atarken askeri bürokrasinin baskılarından kendini korumayı amaçlamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan sert politikaların yumuşadığı dönemlerde ortaya çıkan Gülen, İzmir Bornova'da vaiz olarak görev yaparken verdiği vaazlar sayesinde tanınırlığını artırmış, vaizlerinde kullandığı dil ve hitabet gücü sayesinde toplumun bir çok kesiminden insanı çevresine toplamaya

---

¹ “Fethullah Gülen Bediüzzaman'ın her şeyini çaldı” , 2016. <http://dirilispostasi.com/n-13463-fethullah-gulen-bediuzzamanin-her-seyini-caldi.html> (07.11.2017)

başlamıştır. Artan bu popülarite sayesinde çevresinde toplanan bazı işadamlarının da kendisini desteklemesi ile Yeni Asya grubundan ayrılmıştır (Zaimoğlu, 2016: 43). İlk zamanlar da sadece devletin kapatamadığı sosyal alandaki boşluğu doldurmak çabası güden Gülen, artan itibarı sayesinde sivil bürokrasiyi de çevresine toplamayı başarmıştır.

Çevresinde toplananlardan aldığı destek ile Gülen, eğitim kurumları ve sivil toplum örgütleri aracılığı ile kurumsallaşma faaliyetlerine başlamıştır (Miş ve diğerleri, 2016: 11). Bu bağlamda 1978’de Gülen’in etkisi altında İzmir’de Ak Yazılı Vakfı, 1979’da ise Gülen’in başyazılarını yazdığı *Sızıntı* dergisi kurulmuştur (Seufert, 2014: 6).

Toplumsal zeminini duygusal bir faktör olan din üzerinden inşa eden Gülen, toplumun her kesiminden insanlarla (siyaset, medya ve iş dünyası gibi) birlikte hareket etmesine rağmen, yapılanmasının ilk dönemlerinde grup varlığını oluşturmak, pekiştirmek ve güçlendirmek amacı ile aktif siyasete katılmamıştır. Amaçlarını gerçekleştirmek için kurdukları vakıflar ve çıkarttığı dergiler ile yavaş yavaş sivil toplum örgütü gibi kurumsallaşmaya başlamış ve örgütün insan kaynağını oluşturmak amacı ile de özel dersaneler kurmuştur (Çakır, 1990: 103). 1970’li yıllardan itibaren “ışık evleri” adını verdikleri evlerde orta ve yükseköğretim öğrencilerine eğitim, barınma, burs gibi destekler vermeye başlayarak toplumun sosyolojik sorunlarından en üst düzeyde fayda sağlamış ve böylece örgütün insan kaynağını yetiştirmeye başlamıştır. Fethullah Gülen Cemaatinin bu girişimleri Zaimoğlu (2016: 43)’na göre bu kurumlarda eğitim alan ortaokul ve lise çağındaki gençlerin, ileriki yıllarda devlet kurumlarında çeşitli pozisyonlara gelecek kişiler olması cemaatin yapılanmasında önemli bir etken olarak görülmektedir. Bu bağlamda medya, STK, ekonomi gibi alanlarda kurumsallaşmaya giden örgütün en büyük önemi eğitime vermesinin nedeni daha iyi anlaşılmaktadır.

1980 yılında yaşanan ihtilal ve sonrasındaki sıkıyönetim dönemlerinde Fethullah Gülen ve hareketi inzivaya çekilmiştir. Kendisi hakkında da irticai faaliyetten tutuklama kararı çıkarılan Fethullah Gülen bir süre kaçak yaşamak zorunda kalmıştır (Zaimoğlu, 2016: 44). Daha sonra ise darbeyi destekler açıklamalarda bulunan Fethullah Gülen, yeni iktidar sahiplerinin yanında yer almıştır. Gülenin bu tutumu sonraki 17 yıl boyunca seküler güçler tarafından rahatsız edilmeden faaliyette bulunmasının yolunu açmış ve 1986-1997 arasında

hareket, seküler hükümetlerin açık desteğini görmüştür (Seufert, 2014: 7).

1980 darbesi sonrasında kurulan hükümetin aldığı 24 Ocak kararları sonrasında ekonomide özel teşebbüsün teşvik edilmesi, diğer alanları da etkileyerek birçok alanda değişimlerin önünü açmıştır. Bu durumu iyi değerlendiren Fethullah Gülen ve hareketi de eğitim faaliyetlerinin dışında birçok alanda da kurumsallaşma adımları atmış ve çeşitli yayın kuruluşlarının yanı sıra toplumsal ve kültürel kurumlar oluşturmuştur (Zaimoğlu, 2016: 44).

Ortaya çıktığı ilk zamanlardan itibaren meydana gelen darbelere olumlu değerlendirmelerde bulunan Gülen, 28 Şubat 1997 MGK'nda alınan kararlar doğrultusunda gerçekleştirilmesi ile Erbakan hükümetinin düşmesi ile sonuçlanan ve postmodern darbe olarak anılan darbeye de destek vermiştir. Askeri bürokrasinin İslami muhafazakar kesime yönelik önlem ve engelleri Fethullah Gülen hareketini de kapsasa da Gülen askeri bürokrasiye olan desteğine devam etmiştir (Seufert, 2014: 10). Refah Partisinin iktidardan düşmesi ile birlikte Fethullah Gülen egemen elit karşısındaki politik fonksiyonunu kaybetmiş ve tutuklanma ihtimaline karşı “sağlık sorunları” bahanesi ile Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiştir (Ateş ve Akpınar, 2017: 6).

Sonuç olarak PDY'nin tarihsel gelişimi açısından incelendiğinde her zaman yönetici gücün yanında olduğu veya karşısında olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin kurucu ideolojisi bağlamında yönetimde her zaman en üst yetkili olarak görülen askeri bürokrasinin gerçekleştirdiği darbeleri desteklediği, darbelerden sonra kurulan yönetimlerle iyi ilişkiler kurduğu ve bu iyi ilişkiler sayesinde gerçek amacını fark ettirmeden varlığını sürdürdüğü de gözden kaçmayan bir olgudur.

Paralel Devlet Yapılanmasının (PDY) Ezoterik ve Hiyerarşik Yapısı

Paralel Devlet Yapılanmasının (PDY) yapısal olarak incelediğimizde karşımıza iki boyut çıkmaktadır. Bunlardan birisi örgütün ezoterik yapısı diğeri ise her organizasyonda olduğu gibi hiyerarşik yapısıdır.

PDY'nin ezoterik kodlarını incelemeyen önce Ezoterizm kavramına bakmak faydalı olacaktır. Bu bağlamda ezoterizm kavramsal açıdan incelendiğinde bazı

bilgi, fikir, öğreti ve/veya pratiklerin bir toplumsal gruba mensup üyelere özel ve gizli olması anlamına gelmektedir (Salık, 2016). Demir (2017) ise “ezoterik” tanımı yaparken “dışa kapalı, içe dönük” ifadesini kullanmakta, ezoterizmi tanımlarken de “kadim bilgelikle günümüze kadar gelen ve gerçeğin yalnızca seçkin ve söyleneni anlayacak kişilere verilebileceği anlayışına dayalı bir öğreti biçimi” ifadesini kullanmaktadır. Salık (2016)’a göre ezoterik yapılar inanç, anlam ve sembol dünyaları bakımından dış dünyaya tamamen kapalıdır. Bu nedenle de ezoterik yapıların dışa kapalı olmaları ve gizliliğe önemli ölçüde dikkat etmeleri yapının mensupları dışındaki kişilerin bu yapıları çözümlemesini zorlaştırmaktadır.

PDY’nin yapısı ve işleyişi incelendiğinde Fethullah Gülen örgütte sorgusuz itaat edilen lider olarak karşımıza çıkmaktadır. Gülen’in liderliğinde kurulan örgüt ilk oluşumundan bugüne kadar her yönüyle Gülen yönetimi altında kalmayı başarmıştır. Örgüt lideri, örgütün mensuplarına mesiyani (temel öğretinin mesih olduğu) bir din öğretisi altında anlatılmakta (Uzun ve diğ., 2017: 11) bu sayede normal insanlar tarafından anlaşılmasının mümkün olmadığı iddia edilen bilgileri, rüya ve cinler aracılığı ile direkt olarak metafizik bir kaynaktan aldığı varsayılan ezoterik bir kişiliğe büründürülmüştür² (Demir, 2017).

Ezoterik yapılar bağımsız ve özgün bir hareket olarak ortaya çıkmamalarının yanısıra özellikle dini inançlar ve güçlü toplumsal hareketler içerisinde kendilerini konumlandırırlar. Dinlerin rasyonel teolojilerinden meşruiyet devşirmeye çalışan bu yapılar meşruiyetlerini saygı duyulan yapılara dayandırarak itibar elde etmeye çalışırlar. Örneğin dini inançlar çerçevesinden baktığımızda yaratıcı ile sadece peygamberler konuşur. Dini inançlar tarafından bu durum özel ve sınırlı olarak kabul edilse de, dini inançlar içerisinde kendilerini konumlandıran ezoterik yapılar peygamberlere has olan özellikleri yapı içindeki karizmatik liderlerine de atfederler (Başdemir, 2016: 80). FETÖ ve lideri olan Gülen bu bağlamda incelendiğinde; örgüt liderinin, örgüt üyeleri tarafından “kainat imami”, “mehdi”, “mesih”, “muhterem” ve “hoca efendi” gibi sıfatlarla nitelendirilmesi ve rüyasında peygamberle görüştüğü iddiaları da

---

² PDY’nin ve Liderinin Ezoterik kodları açısından daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Demir, H., 2017, Ezoterik Radikal Bir Nifak Hareketi Olarak Fetö, <http://www.diyandergi.com/gundem/item/20-ezoterik-radikal-bir-nifak-hareketi-olarak-feto>

örgüt liderinin örgüt içerisinde insan üstü bir varlık olarak görüldüğünü kanıtlamaktadır (Uzun ve diğ., 2017: 12).

PDY'nin bilgi süreçlerinde de ezoterik yapının özelliklerini bulmak mümkündür. PDY'nin bilgi kaynaklarına baktığımızda bunlardan en önemlisi rüyalaradır. Örgüt lideri Fethullah Gülen'in örgüt üyelerine talimatlarını sürekli rüyasında gördüğü peygamberin dilinden aktarması, Allah ile sözde görüşmelerinin olması, "mehdi" veya "Mesih" olduğunu ileri sürmesi, ve bütün bunları temellendirmek amacı ile birtakım işaretler inşa etmesi (doğum tarihini 10 Kasım 1938 olarak söylemesi gibi) açık bir ifade ile ezoterik gerekçelendirme biçimidir (Başdemir, 2016: 80).

PDY'nin üyelerinin örgüt lideri Gülene atfettikleri sıfatları sadece örgüt içerisinde dile getirmeleri, dış dünyada bu sıfatlar arasında bulunan "mehdi" ve "mesih" sıfatlarından bahsetmemeleri örgütün içe dönük-dışa kapalı yapısının analizi bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca örgüt mensuplarına devlet kurumlarına girişlerinde sınav sorularının önceden verilmesi ve soruları örgüt liderinin rüyasında gördüğü iddiaları da hem örgütün hemde örgüt liderinin ezoterik kimliğini açığa çıkarmakla birlikte örgütün ezoterik yapısını ortaya koymaktadır.

Dini bir grup olarak ortaya çıkan PDY'nin yapısal olarak incelendiğinde, cemaat veya hizmet hareketi olarak bilindiği dönemlerde bile bilinen bir organizasyon yapısına sahip değildir. 1980'lerden itibaren kurumsallaşma faaliyetlerinde bulunan ve birçok alanda kurumlarını oluşturan örgütün bu kurumlarla ilişkisi tespit etmek oldukça zordur. Kuruluşundan itibaren oldukça geniş bir alana yayılan ve tanınan örgütte, Fethullah Gülen haricinde bir ismin öne çıkmaması liderlik odaklı bir yapı olduğunun en büyük kanıtıdır. Bu kadar geniş alana yayılan bir yapının tek kişi tarafından idare edilmesinin mümkün olmadığı gerçeği, yapının sistemli bir yönetim yapısına sahip olduğunun en net göstergesidir. (Zaimoğlu, 2016: 48). Bu bağlamda örgütün sistemli bir hiyerarşik yapıya sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Şener (2012: 116)'e göre örgüt yukarıdan aşağıya hiyerarşik bir düzen içerisinde yönetilmekte ve örgüt içerisinde ast-üst ilişkisi bulunmaktadır.

Fethullah Gülen liderliğinde kurulan ve yönetilen örgütün diğer yasadışı örgütlerden çok daha sıkı ve sistematik bir yapılanması vardır. Yukarıdan

aşağıya bir hiyerarşik yapıya sahip olan örgüt yukarıdan aşağıya sırasıyla Kainat imamı ve ona doğrudan bağlı “Tayin Heyeti”, “İstişare Kurulu”, “Mollalar Grubu” ve “Meclis” olarak adlandırılan birimlerden oluşmakta ve bunlar tarafından idare edilmektedir (Kadem, 2017: 6). Ankara Cumhuriyet Başsavcılığının 2016 ve 2017 yıllarında tamamladığı FETÖ Çatı iddianamesi ve Darbe Çatı iddianemesindeki bilgiler ışığında değerlendirildiğinde³ örgüt yukarıdan aşağıya kainat imamı, kıta (coğrafi bölge) imamları, ülke imamları, eyalet (bölge) gizli/yasa, il imamları, küçük il bölge imamları, ilçe imamları, semt imamları, mahalle imamları ve ev imamlarından oluşan hiyerarşik bir yapıya sahiptir.

Fetullah Gülen hiyerarşik olarak “kainat imamı” konumundadır ve diğer tüm birimler kainat imamının altında toplanmıştır. Örgütün tüm faaliyetleri ilgili olarak tek ve son karar alma yetkisi sözde kainat imamındadır (Uzun ve diğ., 2017: 17).

Sonuç olarak PDY’nin, ezoterik bilgi kaynaklarını kullanan insanüstü bir varlık olarak görülen bir lidere sahip olmasının yanında, çok geniş bir alana yayılmanın gerekli kıldığı hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Fakat örgütün gizlilik konusundaki hassasiyeti, örgütün stratejik yönetim yapısının çözümlenmesini güç kılmakla beraber örgütün amacının da net olarak belirlenmesini de engellemiştir.

Örgütün Kamu Kurumlarında Kadrolaşması

Örgüt sadece uygulamalarında değil aynı zamanda topluma kendisini tanıtmaya açısından da gizliliğe son derece önem vermektedir. Dini bir topluluk olarak faaliyet gösterse de, kendisini bu tür faaliyet gösteren grupların anıldığı isimlerle nitelendirmemiştir. Uzun ve diğ., (2017: 11)’e göre , örgüt toplumsal zeminini oluşturma sürecinde ve daha sonraki süreçlerde kendisini her zaman net olmayan kavramlar üzerinden tanımlamıştır. Mensubu olmayanlar tarafından “cemaat” olarak, mensubu olanlar tarafından ise, “hizmet hareketi” ve son dönemde “camia” gibi hukuki anlamı bulunmayan ve net bir açıklaması olmayan kavramlar üzerinden tanımlamıştır. Hatta toplum tarafından yaygın bir

³ Çatı iddianamesinin tam metni için bakınız:
http://t24.com.tr/files/20170403171041_iddianame.pdf

kullanıma sahip olan “cemaat” kelimesini kullanmayı dahi fazla tercih etmemiştir. Akın (2016: 45)’e göre de “gizlilik”, bu örgüt açısından başından itibaren temel yöntem olarak dikkat çekmiştir.

Örgütün gizliliğine ve devlet kadrolarında yer almasına dikkat çeken Çakır (1989), örgütün şeffaf olmayan bir şekilde büyümesinin “ileride kendine güveni geldiğinde siyasi iktidara sahip olma” arzusunu ortaya çıkarabileceğine işaret etmiştir (Çakır, 2014: 116).

Yanardağ (2006: 118)’e göre 1980’li yılların başına kadar iç yapılanmaya odaklanan örgütün belli başlı bir tabanı oluşmuş dersaneler veya eğitim kamplarında eğitim gören öğrenciler yükseköğretim düzeyine erişmişlerdir. Gülen Cemaati’nin devlet içerisinde yapılandığı iddiaları bu dönemlerde dillendirilmeye başlamıştır. Cemaatin okullarında yetişen daha sonra Polis Akademisi, mülkiye, askeri okullar, hukuk fakülteleri gibi okullarda eğitimini tamamlayıp mesleğe başlayanların Fethullah Gülen’le hiyerarşik bir düzen içerisinde görüştükleri ve cemaatin çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri bu iddialar arasındadır.

Fethullah Gülen hareketi, 1992 yılındaki Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Raporunda “Fethullah Hocanın Talebeleri Örgütü” olarak kayıtlara geçmiştir (Çomaklı ve Turan, 2017: 24). Hareketin “örgüt” olarak tanımlandığı bu istihbarat raporunda ve örgüt lideri Gülen’in yargılandığı Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi’nde tanık olarak dinlenen Emniyet Müdürü Osman AK’ın tanık ifadelerinde örgütün Türkiye çapında bir örgütlenme içerisinde olduğu, örgütlenmenin hedefi olarak “Polis Kolejlerini, Polis Akademisini ve Polis Okullarını” seçtiği, Polis Koleji’nin %50’sinin bu örgüt ile temas halinde olduğu bilgilerine yer verilmiştir (Hablemitoğlu, 2003: 36). Polis Koleji ve Polis Akademisi’nin Emniyet Genel Müdürlüğü’nün bürokrat kadrosunun yetiştiği eğitim kurumları olduğu gerçeğinden hareketle, örgüt emniyet içerisinde yapılanmasının önünü açacak bürokratları yerleştirmek için bu eğitim kurumlarına büyük bir önem atfetmiştir.

Örgüt, ordu içerisinde kurucu ideolojinin baskınlığı nedeni ile kadrolaşmakta zorluk çekse de Uzun ve diğ., (2017: 32)’ ne göre 1970’li yıllardan itibaren ordu içerisinde de kadrolaşma faaliyetlerinde bulunmuştur. Örgütün bu kurumlara kitlesel girişleri ise 1980 yıllarında gerçekleşmiştir. Kendisine ait dersane ve

özel okulları askeri okullara öğrenci adayı seçimi için öğrenci havuzu gibi kullanan örgüt, 1994 yılı harp okulu giriş sınavı ve 1989 yılında Işıklar Askeri Lisesi'ne giriş sınavı öncesinde sınav sorularını ele geçirerek üyelerine dağıtmış ve askeri okullardaki yapılanmasını kitlesel boyutlara taşımıştır. Bu askeri okullarda yetişen subayların daha sonra kurmay rütbelerine yükseleceği düşünüldüğünde, örgütün kurumlara yerleşmesindeki stratejisinin, kurumların tepe noktalarını hedeflediği görülmektedir.

PDY'nin kadrolaştığı bir diğer kamu kurumu ise Üniversitelerdir. Geleceğin bürokratlarının yetiştiği üniversite kurumuna da örgüt ilgisiz kalmamıştır. Hablemitoğlu (2003: 143)'e göre örgütün üniversitelerdeki kadrolaşma hareketi 1980 darbesinin bir ürünü olan YÖK'ün kurulması ile ivme kazanmıştır. Örgüt gelecekte kendisine bağlı akademisyenleri yetiştirme adına onbinin üzerinde üyesini YÖK ve MEB bursları ile ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkelere göndermiştir. Eğitimlerini tamamlayarak Türkiye'ye dönenler akademisyen olarak üniversitelerde görev almış ve bu sayede de örgütün üniversite içinde kadrolaşmasının kapılarını açmıştır. Yine Hablemitoğlu (2003: 143)'na göre örgüt üniversitelerde özellikle Rektörlük, Dekanlık, Müdürlük gibi kadroların yanı sıra üniversiteler bünyesindeki enstitülerde kadrolaşma faaliyetleri ile üniversite bürokrasisini ele geçirmeyi amaçlamıştır.

Örgütün devlet içerisinde kadrolaştığını öne süren isimlerden Necip Hablemitoğlu (2015: 201), Fethullah Gülen örgütünün başta emniyet olmak üzere devletin kritik kurumlarında varlığını artırdığını, eğer kısa sürede bunun önüne geçilmezse ileride büyük problemlere neden olacağını altını çizmiştir.

FETÖ'nün lider ve mensupları Türk siyasal hayatında gerçekleştirilen her darbeden övgü dolu sözlerle bahseden, darbe süreçlerinden zarar görmeden çıkmayı başaran ve son olarak Türkiye tarihinde kara bir leke olarak kalan 28 Şubat postmodern darbesinden de hasarsız bir şekilde çıkmıştır.

28 Şubat sürecinde Fethullah Gülen'in medyaya sızan bir vaazında "*Esnek olun, sivrilmeyen can damarları içinde dolanın!*", "*Bütün güç merkezlerine ulaşınca kadar hiç kimse varlığını fark etmeden sistemin ana damarlarında ilerleyin*" şeklindeki söylemi de örgütün devlette kadrolaştığı konusunu ele alanların iddialarını destekler niteliktedir.

Hablemitoğlu (2003: 28)'nin aktardığı bir başka vaazında “*Zaman henüz uygun değil. Bütün dünyayı omuzlayıp taşıyabileceğimiz zamana dek, tamam olacağınız ve koşulların uygun olacağı zamana dek beklemelisiniz! Bilhassa, haber alma hususunda her zaman hasım cephenin çok önünde olunmalıdır*” söylemlerine yer veren Gülen’in, özellikle istihbarat birimlerine verdiği önem açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Gülen’in “*Adliye, mülkiye veya başka hayati bir müessesede bizim arkadaşlarımızın mevcudiyeti öyle ferdi mevcudiyetler şeklinde ele alınıp değerlendirilmemelidir. Yani bunlar gelecek adına bizim o ünitelerde garantimizdir. Bir ölçüde onlar bizim varlığımızın teminatıdır*” (Hablemitoğlu, 2003: 28), sözleri de devlet içerisindeki kadrolaşma iddialarını desteklemekle birlikte daha sonrasında yönetimi ele geçirme amacını taşıdığına kanıtlarından birini oluşturmaktadır.

PDY’nin lideri Fethullah Gülen’in bu ve bunun gibi birçok söylemindeki vurgular ve çeşitli istihbarat raporlarında kayıtlara giren bilgiler değerlendirildiğinde, örgütün ilk kurulduğu andan itibaren en çok önem verdiği alanın eğitim olduğu düşünüldüğünde ve devlet kadrolarına yerleşecek olanların eğitimi insanlar olduğu gerçeği göz önüne alındığında örgütün kadrolaşma hedefinde adliye, mülkiye, emniyet, askeriye ve üniversiteler gibi stratejik kamu kurumlarının bulunduğu ve örgütün oluşturduğu bürokratik oligarşi ile devleti ele geçirme amacını taşıdığı bir gerçektir.

Bürokratik Oligarşi Çerçevesinde 15 Temmuz Darbe Girişimi

Bürokrasi kelimesi, Latince “Burra” ve Yunanca “Kratos” sözcüklerinden türemiştir. Masaları örtmede kullanılan koyu renkli kumaşı ifade etmek için kullanılan “Burra” kelimesi, zamanla memurların çalıştığı ofis, devlet dairesi anlamında kullanılmaya başlanmıştır. “Kratos” ise egemenlik, yönetim anlamına gelmektedir. (Çelik ve Aksan, 2011: 191). Kelime anlamından yola çıkarak bürokrasiyi tanımlamak gerekirse “masaların ya da büroların egemenliği” şeklinde ifade edilebilir (Eryılmaz, 1995: 204).

Batıdaki idari ve siyasi kurumların evrilmesi ile ortaya çıkmasına rağmen (Öztürk, 1993: 46), çağdaş anlamda bürokratik örgütlenmenin gelişimi Ulusal Devletin gelişmesi ile aynı paralelde olmuştur (Ergun ve Polatoğlu,1988:47).

Bu doğrultuda baktığımızda bürokrasinin tek bir tanım üzerinde fikir birliği oluşturması oldukça güçtür.

Bürokrasi kavramı, akademik disiplinlere göre farklılık göstermektedir. Bürokrasi, Heywood (2006: 452)'a göre yönetim bilimi açısından “atanmış memurların yönetimi” anlamını taşıırken, sosyoloji bilimi açısından ise bütün “toplumsal kurumlarda bulunabilen bir yönetim sistemi” olarak ifade edilmektedir. Weber'e göre, “bürokrasi” geniş bir alana yayılmış toplumsal fiil ve hareketlerin, rasyonel ve objektif esaslara uygun olarak düzenlenmesi sürecidir”(Baransel,1979:165). Bu anlamda bakıldığında, bürokrasi devlet ve kamu hizmetlerini kapsamasının yanısıra (Baransel,1979:165), resmi ve özel tüm büyük çaplı teşkilatları da kapsar niteliktedir (Gawthrop,1968:1).

Bürokrasi kavramını ilk olarak kullanan Fransız iktisatçı Vincent de Gourney, “Fransa’da bizi tahrip edebilecek bir hastalığa sahibiz; bu hastalığa bürolara aşırı merak (bureumania) denilmektedir” şeklindeki sözleri ile bürokrasiye atıfta bulunarak onu bir hastalık olarak görmüştür. Vincent'in görüşlerine katılan Baron de Grimm'de “Fransız kanunlarının gerçek ruhu bürokrasidir. Bürokraside memurlar, sekreterler ve müfettişler kamu yararını gerçekleştirmek için atanmaz, aksine kamu yararı onların memuriyet görevleri için icra edilir.” (Albrow, 1970: 16) sözleri bürokrasinin toplum üzerindeki etkisine dikkat çekmiştir (Öztürk, 1993: 47).

Bu bilgiler ışığında bürokrasinin devlet ve özel sektörde kendini gösterebilen, yönetenleri ve yönetilenleri yönlendirme gücünü elinde bulunduran, hiyerarşik bir yapı olarak değerlendirmek mümkündür. Ayrıca toplum ve devlet üzerindeki etkisinden yola çıkılarak bürokrasinin ciddi bir denetime tabi tutulamaması durumunda devlet içerisinde ayrı bir güç olarak ortaya çıkarak kendine has bir vesayet sistemi oluşturma kabiliyetine sahip olduğu sonucuna varılabilir.

Bürokraside oluşan vesayet, bürokratik oligarşi olarak adlandırılmaktadır. Bu durum merkez ve yerel yönetimlerde değişik boyutlarda yaşanmaktadır (Belli, 2017: 108-109, Sezik ve Ağır, 2016: 230-233). İlk kez Robert Michels tarafından kullanılan “bürokratik oligarşi” kavramsal olarak yönetim araçlarının bir örgüt içinde belirli kişilerin elinde toplanması anlamına gelmektedir (Övgün, 2010: 2). Başka bir deyişle demokratik hukuk devletinin, yasallık, ussallık, rıza

ve zor kavramları üzerine inşa edilmiş yapısının özel bir grup tarafından ele geçirilip kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmasını ifade etmektedir (Gül ve Yılmaz, 2017: 79).

PDY'nin kamu kurumlarına aşırı ilgi göstererek bu kurumların tepe noktalarını hedef seçmesi ve yukarıda da belirttiğimiz bürokrasi ve bürokratik oligarşinin tanım ve özelliklerinden yola çıkarak örgütün amacının kamu kurumlarında kendisine bağlı oligarşik bir yönetim kurmak olduğunu söylemek mümkündür.

Bu hedefi doğrultusunda örgüt, 1970'lerden itibaren stratejik kamu kurum ve kuruluşlarında yapılanma faaliyetleri içerisinde bulunmuş, bu kurum ve kuruluşlarının özellikle tepe noktalarında söz sahibi olmayı hedeflemiştir. 1970'lerde attığı temeller sayesinde 1980'lerden sonra kurumlardaki yapılanmasını kitleler halinde gerçekleştirmiştir.

Kuruluşundan itibaren sosyal ve siyasal hayatta ortaya çıkan durumlardan ve boşluklardan faydalanma noktasında uzmanlaşmış olan örgüt, 2000'li yıllarda siyasi ve ekonomik gücü itibarıyla muazzam boyutlara erişmiştir. 2002 sonrası iktidara gelen AK Partinin gerçekleştirdiği demokrasi reformlarını kendi gizli emmeleri için kötüye kullanarak faydalanan örgüt, AK Parti Hükümetinin bürokratik vesayete karşı yürüttüğü mücadele sırasında kendisine daha geniş bir alan bulmuş (Uzun ve diğ., 2017: 17), daha sonra bürokrasi tam anlamı ile ele geçirmek için birtakım operasyonlara girişmiştir.

Bu operasyonlardan ilkinin hiç şüphesiz Ergenekon ve Balyoz davaları oluşturmuştur. PDY, sahip olduğu medya gücünü kullanarak belirlediği gündem çerçevesinde yargıdaki gücünü de aktif hale getirerek Darbe, Balyoz ve Ergenekon gibi davaların sürecini başlatmıştır. 1980'lerden itibaren ordu içerisinde kadrolaşmaya giden örgüt, ordu içerisinde ki hakim ideolojiyi tasfiye etmek ve askeri bürokrasiyi tamamen ele geçirmek amacıyla sahte delil ve kumpasla başlattığı süreçte söz konusu davalarla ilişkili olarak bir çok askeri ordudan tasfiye etmeyi başarmıştır.

Cemaatin devlet içerisinde kadrolaştığı üzerine kitaplar yazan Nedim Şener ve Ahmet Şık'ın, Hanefi Avcı gibi isimlerin yanı sıra TSK'nın en üst düzeyinde Genel Kurmay Başkanlığı yapmış olan İlker Başbuğ'un çeşitli iddialarla hapse

atılması gibi gelişmeler AK Parti hükümetinde rahatsızlık yaratmıştır (Çakır, 2012). Bu rahatsızlık sonrasında dersanelerin kapatılması konusunu gündeme getiren AK Parti hükümeti, bu sayede örgütün en önemli finans ve insan kaynağını engellemeyi hedeflemiştir. Ak partinin bu tutumu örgütün hükümete karşı cephe almasının ve tüm güçleri ile saldırmasının yolunu açmıştır.

2012 yılına gelindiğinde yine yargı içerisindeki bürokratik gücünü kullanan örgüt, özel yetkili savcı Sadrettin Sarıkaya'nın başta Müsteşar Hakan Fidan olmak üzere beş MİT yöneticisini "şüpheli" sıfatıyla ifadeye çağırması olayı ile Türkiye Cumhuriyetinin seçilmiş hükümetine karşı resmen savaş başlatmıştır. Fidan bu çağrıya uymamış, ifade vermeye gitmemiştir. Bu olay ardından MİT ve MİT Müsteşarları ile ilgili kanun değişiklikleri yapılmış, KCK soruşturması ise Sadrettin Sarıkaya'dan alınmıştır (Habertürk, 2012).

Yargıdaki bürokratik vesayeti ile sahte delil ve kumpasla hamle üzerine hamle yapan örgüt, 17 Aralık 2013 günü işi sansa bırakmamak adına hem yargı hem de emniyet içerisindeki kadrolarını faaliyete geçirmesi ile bir dizi asılsız ihbar sonucu Cumhuriyet Savcısı Celal Kara, 61. Hükümetin kabine üyesi dört bakan, üç bakan çocuğu, aralarında iş adamları, bürokratlar, banka müdürünün de bulunduğu çeşitli kamu görevlileri hakkında yolsuzluk yaptıkları iddiası ile soruşturma başlatmıştır (CNNTURK, 2014). 17- 25 Aralık soruşturmalarını bakan savcıların Ergenekon soruşturmasına da bakan savcılar olması, yolsuzluk soruşturmalarının örgüt tarafından hükümeti yıpratmak adına yapılan bir operasyon olduğunu göstermiştir.

Bu bağlamda 17-25 Aralık operasyonları emniyet ve yargı işbirliğinde gerçekleştirilen küçük ama etkisi büyük bir darbe girişimi olarak nitelendirilebilir. Bu operasyonlarla birlikte Gülen örgütünün devlet kurumları içerisinde ne ölçüde örgütlendiği, yaklaşık yarım asırdır süren yapılanmanın siyasi iktidara sahip olma niyetinde olduğu ortaya çıkmıştır (Ateş ve Akpınar, 2017: 9).

17-25 Aralık 2013 sonrası yargı ve emniyette hızlı bir şekilde FETÖ ile mücadeleye girilmiş ancak TSK'nın geçmişten getirdiği sivil denetime kapalılık ve yüksek otonomi içeren kurumsal yapısı nedeniyle, orduda bu konuya dair ciddi bir adım atılmamış (Uzun ve diğ., 2017: 36) bu da PDY'nin

15 Temmuz 2016 günü darbeye teşebbüsünün yolunu açan nedenlerden biri olmuştur.

Örgütün devletin içerisindeki ve toplumsal hayattaki izlerinin silinmesine yönelik hükümet politikaları devam ederken 15 Temmuz 2016 gecesini saat 22.00 sıralarında İstanbul ve Ankara'nın ana caddelerinde tankların halkın içine inmesi, Boğaziçi Köprüsünün tank ve askerî araçlarla trafiğe kapatılması, helikopter ve F-16 uçaklarının alçak uçuşlara başlamaları 15 Temmuz'un Türkiye'nin yaşadığı en uzun gecelerden biri olmasına neden olmuştur (Ateş ve Akpınar, 2017: 10).

Darbe girişimi sırasında halk üzerinde psikolojik etki yaratmak isteyen FETÖ'cüler, TRT'yi ele geçirerek sunucu Tijen Kardeş'a zorla darbe bildirisini okuttular. TRT'de zorla okutturulan bildiriye yönetimin "Yurtta Sulh Konseyi" tarafından deruhte edileceğinin belirtilmesi oldukça dikkat çekici olmuştur. Daha sonra bu "Yurtta Sulh" ifadesinin darbeyi yöneten PDY mensubu askerlerin Whatsapp grubunun ismi olarak karşımıza çıkmakta ve bu durumda bildiriye iddia edildiği gibi Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) isteği ve emri ile değil (Demir ve Çağlar, 2017: 25) ordu içerisinde örgütün sahip olduğu bürokratik vesayet emri ile gerçekleştiğini göstermiştir.

Darbe girişimi sırasında örgüt mensupları tarafından, Özel Harekat Daire Başkanlığı ve Meclis bombalanmış, sokağa çıkan halkın üzerine ateş açılmış, caddelerde tanklar acımasızca insanları üzerinden geçmiş ve devletine bağlı asker/polis ile örgüt üyeleri arasında 16 Temmuz sabahına kadar çatışmalar yaşanmıştır. 16 Temmuz sabahı olduğunda ise korkunç bilanço ortaya çıkmıştır. Sivil-asker ve polis olmak üzere 249 şehit verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan kararlı tavrı, siyasal partilerin ortak mutabakatı ve darbeye karşı demokrasiye sahip çıkmak adına sabaha kadar sokaklarda darbecilere direnen Türk milletinin dirayeti sayesinde darbe başarıya ulaşamamış ve Türkiye Cumhuriyeti tüm dünyaya unutulmayacak bir demokrasi dersi vermiştir. Alkan (2016: 255)'in ifadesi ile "Bu direniş yalnızca demokrasi tarihimiz açısından parlak, yeni bir sayfanın açılmasına kapı aralamamış, aynı zamanda Türkiye'de asker – devlet, darbeler – demokrasi ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına yönelik analitik yaklaşımların geliştirilmesi zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir".

Darbe girişiminin atlatılması ile beraber hükümet, başta FETÖ/PDY olmak üzere terörle mücadele noktasında radikal kararlar almıştır. Bu çerçevede Olağanüstü Hal ilan edilmiş, örgüte aidiyet, irtibat ve iltisak ile bağlı devlet memurları görevlerinden ihraç edilmiş ve haklarında soruşturma başlatılmıştır. Haklarından soruşturma başlatılanlardan kuvvetli suç şüphesi bulunanlar ise tutuklanmıştır. Ayrıca yüzlerce şirkete el konulmuş veya kapatılmıştır.

SONUÇ

İnsanlık tarihi kadar eski olan ve tarihin her döneminde varlığını hissettiren din olgusu, insanların kaynaşma ve dayanışma gibi ilişkilerinin düzenlenmesindeki etkisinden dolayı sadece bireysel değil aynı zamanda da sosyal bir olgudur. Din, sosyal özelliklerinden dolayı topluluk şeklinde yaşanmasına olanak sağlamakta ve tarikat/cemaat gibi yapıları ortaya çıkarmaktadır. Belirli fikirler çerçevesinde toplanan bu yapılar toplumun sosyoekonomik, sosyokültürel, sosyo-politik alanlarında meydana gelen sorunlara eğilerek toplumun sosyolojik dinamiklerini etkileyebilmektedirler.

Din olgusunun duygusal birleştirici gücü ve toplumsal etkisinin farkında olan Fethullah Gülen'in kurduğu PDY, sosyal bir olgu olan "din" temelli bir yaklaşımla dini bir grup olarak ortaya çıkmıştır. Hızlı bir gelişme gösteren örgüt kısa sürede toplumsal tabanını oluşturmuş, sosyal ve siyasal alanlarda meydana gelen boşluklar karşısında pragmatist bir tavır takınmıştır. Dini gruplara karşı uygulanan baskıcı politikaların, cemaat/tarikat gibi yapılar üzerinde oluşturduğu sosyo-psikolojik etkiyi lehine kullanan örgüt, dini yapıların gizliliğini ezoterik bir boyuta taşımıştır. Makyavelist tutumlar sergileyen örgüt sıcak siyasetten uzak durmuş gibi görünse de siyasal ve bürokratik kimliğe sahip olanlarla olan ilişkisi örgütün kurumsallaşmasında önemli bir yer tutmuştur.

Toplumsal zeminini din üzerinden oluşturan örgüt, insan kaynağı teminini de sosyalleşme aracı olan "eğitim" üzerinden sağlamıştır. "Işık evleri" ve eğitim alanında faaliyet gösteren diğer kurumları aracılığıyla öğrencilere sunduğu imkanlar ve bu imkanların aileleri rahatlatıcı/cezbedici niteliği sayesinde üyelerinin artışı sağlamıştır. Bu ev ve kurumlarda, ezoterik bir yapı içerisinde mesiyantik öğretiler ile yönetilen öğrenciler örgüte tam sadakat ile bağlı birer militana dönüştürülmüştür.

Örgütün, emniyet, askeriye, mülkiye, üniversite gibi kamu kurumlarına olan ilgisi ve bu kurumlardaki kadrolaşma faaliyetleri örgütün kamu gücünü bürokratik düzlemde ele geçirme düşüncesinde olduğunu kanıtlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda yetiştirilen üyelerin kamu kurumlarına girişi için gerçekleştirilen, soru çalma, torpil, iftira, tehdit ve yalan gibi kişi hak ve özgürlüklerini ihlal edici davranışları bile “hizmet için her şey mübahtır” mottosu ile meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu ahlaksız uygulamaları fırsat bilerek devlet kadrolarında makam ve meslek sahibi olan örgüt üyeleri sorgusuz itaat, kariyer veya korku gibi faktörlerin etkisi ile memuru olduğu devletten değil üyesi olduğu örgütten emir alan bir paralel devlete dönüşmüştür.

Örgütün yapısı, insan kaynağı, finans ağı ve gelişimi incelendiğinde; darbe girişimine kadar örgütün toplumsal kabul görmesinin sosyal alanlardaki boşluğu iyi tespit ve tahkim etmesinden, devlet içerisinde yapılanması ile ele edilen gücünün ise bürokratik oligarşiden kaynaklandığı görülmektedir.

Sonuç olarak, PDY ve 15 Temmuz darbe girişimi birçok açıdan ders niteliği taşımaktadır. Bunların başında, din ve dini grupları baskıcı politikalar ile kamusal alanın dışına iterek “gizli” veya ezoterik yapılara dönüşmesine yol açmak yerine, kurumsallaşarak daha şeffaf olmalarını sağlayacak politikalar üretme ihtiyacının olduğu gelmektedir. Diğer bir durum ise, devlet kurumlarında gerçekleştirilen istihdamın, ahbap çavuş ilişkisinden arındırılarak hukuk kuralları ve evrensel normlara uygun liyakat sistemi ile sağlanması gerektiğidir. Ayrıca PDY ve toplumda meydana getirdiği sosyo-psikolojik çöküntü siyasal tartışmalardan arındırılarak başta kamu yönetimi olmak üzere sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi ve hukuk gibi bilim dallarında alanında uzman kişiler tarafından akademik düzlemde incelenmelidir.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, H.Ş., Batı Ülkelerinde Din-Devlet İlişkilerindeki Alternatif Modeller ve Türkiye Örneği, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (48), ss. 185-198.
- ALBROW, M., 1970. **Bureucracy**, Pal Mall Press, London
- ALKAN, H., 2016. **15 Temmuz'u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar**, Bilig, (79), ss. 253-272.
- ATATÜRK, M. K., 2014. **Nutuk**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- ATEŞ, H. ve AKPINAR, A., 2017. Üniversitelerdeki FETÖ Yapılanması: Türk Üniversitelerinden İhraç Edilen Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma, **Strategic Public Management Journal**, 3(5), ss. 1-30.
- AYIK, H., 2016. Din - Devlet İlişkileri Bağlamında İslâmî Cemaatlerin Devletle İlişkileri Üzerine, **Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, (3), ss. 62-77.
- BELLİ, A., 2017, Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Bağlamında Yerinden Yönetimin Ve Yerel Yönetimleri Değerlendirilmesi, **Akademik Araştırmalar Dergisi**, S.16, ss.101-118
- BARANSEL, A., 1979. Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi, **İstanbul Üniversitesi Yayınları**, İstanbul.
- BAŞDEMİR, H.Y., 2016. “Ezoterik Grupların Epistemolojisi”, **Liberal Düşünce**, (83), ss. 75- 90.
- CASANOVA, J., 2010. , “**Religion Challenging the Myth of Secular Democracy**”, Religion in the 21st Century, Lisbet Christoffersen, Hans Raun Iversen, Hanne Petersen, Margit Warburg (ed.), Surrey.
- CNNTURK, 2014. **17 Aralık yolsuzluk ve rüşvet operasyonunun gün gün gelişimi**, <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/17-aralik-yolsuzluk-ve-rusvet-operasyonunun-gun-gun-gelisimi>,

ÇAKIR, R., 1990. **Ayet ve Slogan**, Metis Yayınları, İstanbul.

ÇAKIR, R., 2012. “**Erdoğan-Gülen İlişkisi Dün Bugün Yarın-3: 'Yeni Tür İktidar Savaşları'nın İlk Çarpıcı Örneği'**” <http://www.gazetevatan.com/> (02.11.2017).

ÇELİK, Ö. ve AKSAN, G., 2011. **Demokrasi Ve Bürokrasi Arasındaki Gerilim Temelinde Türk Hukukundaki Bazı Düzenlemelere Genel Bir Bakış**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15(2), ss. 189-214.

ÇOMAKLI, Ş.E. ve TURAN, D., 2017. **Fetö ve PKK Bağlamında Terör Amaçlı Kullanılan Kamusal Mal ve Hizmetler**, Polis Akademisi Yayınları, https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/Kamusal_Mal_Rapor_10Nisan_2017_son.pdf (01.11.2017).

DEMİR, H., 2017. **Ezoterik Radikal Bir Nifak Hareketi Olarak FETÖ**, <http://www.diyandergi.com/gundem/item/20-ezoterik-radikal-bir-nifak-hareketi-olarak-feto> (01.11.2017).

DEMİR, S.T. ve ÇAĞLAR, İ., 2017. **Fetö'nün Ve 15 Temmuz Darbe Girişiminin İletişim Stratejisi**, https://setav.org/assets/uploads/2017/06/Rapor_FETO_Iletisim_Stratejisi.pdf, Seta Yayınları, İstanbul.

DUMAN, M.Z., 2010. **Türkiye’de Laiklik Sorununun Siyasal Temelleri**, Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi, 7(2), ss. 284-303.

EBAUGH, H.R., 2010. **Gülen Hareketi**, Doğan Kitap, İstanbul, 200s.

ERGUN, T. ve POLATOĞLU, A., 1988. **Kamu Yönetimine Giriş**, Türkiye Ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 222, Ankara.

ERYILMAZ, B., 1995. **Kamu Yönetimi**, Akademi Kitabevi, İzmir.

FOX, J., 2007. “**Do Democracies have Separation of Religion and State?**” Canadian Journal of Political Science, 4, ss. 1-25.

GAWTHROP, L.C., 1968. **Bureaucratic Behaviour In The Executive Branch, An Analysis Of Organizational Change**, The Free Press, London.

GÜL, İ. ve YILMAZ, C., 2017. **Türkiye’de Bürokratik Elitizmi Anlamak, Pdy (Fetö) Ve Yargı İlişkisi**, TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi, 9(33), ss. 78.90.

GÜL, İ. ve YILMAZ, S., 2017. **Türkiye’de Bürokratik Elitizmi Anlamak, Pdy (Fetö) Ve Yargı İlişkisi**, TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; 9(33), ss. 78-90.

HABERMAS, J., 2006. Religion in the Public Sphere. **European Journal of Philosophy**, (14), ss.1–25. doi:10.1111/j.1468-0378.2006.00241.x

HABERMAS, J., 2011. “**The Political: The Rational Meaning of a Questionable Inheritance of Political Theology**”, The Power of Religion in the Public Sphere, Eduardo Mendieta ve Jonathan Vanantwerpen (ed.), New York, ss. 15-33.

HABERTÜRK, 2012. “**MİT Müsteşarı İfadeye Çağrıldı**” <http://www.haberturk.com/gundem/haber/713829-mit-mustesari-ifadeye-cagrildi> (02.11.2017)

HABLEMİTOĞLU, N., 2003. **Köstebek**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

HABLEMİTOĞLU, N., 2015. **Köstebek**, Pozitif Yayınları, İstanbul.

HEYWOOD, A., 2006. **Siyaset**, (Çev. B. Berat Özipek, Bircan Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla), Liberte Yayınları, Ankara.

JASCHKE, G., 1972. **Yeni Türkiye’de İslamlık**, (Çev. Hayrullah ÖRS), Bilgi Yayınevi, Ankara.

KADEM, 2017. **Fethullahçı Terör Örgütü**, http://kadem.org.tr/wp-content/uploads/2017/10/FETO_Tr.pdf (29.10.2017).

LEWIS, B., 2008. **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Boğaç Babür TURNA), Arkadaş Yayınevi, Ankara.

MARDİN, Ş., 2012. **“19. ve 20. Yüzyıllarda Osmanlı’da ve Türkiye’de İslam”** Türkiye, İslam ve Sekülerizm. İstanbul.

MİŞ, N., GÜLENER, S., COŞKUN, İ., DURAN, H. ve AYVAZ, M.E., (2016), **15 Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal Algı Araştırması** (Erişim Tarihi: 25.10.2017) http://file.setav.org/Files/Pdf/20160804165732_15-temmuz-darbe-girisimi-toplumsal-almi-arastirmasi-pdf.pdf, Seta Yayınları, İstanbul.

ÖCAL, M., 2011. **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi**, Düşünce Kitabevi, Bursa.

ÖVGÜN, B., 2010. **Bürokrasiden Yönetişime Yönetim Biçiminin Değişmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÖZTÜRK, N.K., 1993. Yeni Yönetim Paradigması, **Amme İdaresi Dergisi**, 26(4), ss. 45-58.

SALIK, N., 2016, **15 Temmuz’u Anlamlandırmak: FETÖ’nün Ezoterik Eskatolojisi**, <http://www.star.com.tr/acik-gorus/15-temmuzu-anlamlandirmak-fetonun-ezoterik-eskatolojisi-haber-1146010/> (01.11.2017).

SAMBUR, B., 2017. Risale-İ Nur’a Göre Devlet, Siyaset Ve Cemaat İlişkileri, **Köprü Dergisi**, (137), ss. 23-45.

SARIKAYA, M.S., 1998. Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Dini Tarikat ve Cemaatlerin Toplumdaki Yeri, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (3), ss. 93-102.

SEZİK, M., O. Ağır (2016), Türkiye'nin Kamu Yönetimini Değiştiren Faktörler: Batılılaşma Ve Küreselleşme, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Number: 49 , p. 225-240, Autumn I

SEUFERT, G., 2014. Is the Fethullah Gülen Movement Overstretching Itself? A Turkish Religious Community as a National and International Player, **German Institute for International and Security Affairs**, January.

ŞENER N., 2012. **Ergenekon Belgelerinde Fethullah Gülen ve Cemaat**, Destek Yayınevi, İstanbul.

UZUN, C.D., AKGÜN, M.H. ve YÜCEL, H., 2017. **15 Temmuz Darbe Girişimi ve FETÖ**, <https://setav.org/assets/uploads/2017/07/Rapor87.pdf>

VAHİDE, S., 2005. **Islam in Modern Turkey: An Intellectual Biography of Bediuzzaman Said Nursi** Albany: State University of New York Press

WEBER, M., 2007. **Sosyolojinin Temel Kavramları**, Çev. Medeni Beyaztaş, İstanbul: Bakış Yayınları.

YANARDAĞ, M., 2006. **Fethullah Gülen Hareketinin Perde Arkası Türkiye Nasıl Kuşatıldı?**, Siyah Beyaz Yayınları, İstanbul.

YAVUZ, H., 2009. **Secularism and Muslim Democracy in Turkey**, New York.

ZAIMOĞLU, G., 2016. “**Hegemonya ve İdeoloji Bağlamında Basının Rolü: Zaman Gazetesinde 17-25 Aralık Öncesi ve Sonrasında Yayımlanan İktidarla İlgili Haberlerdeki Söylem Değişimi Üzerine Bir İnceleme**” Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.